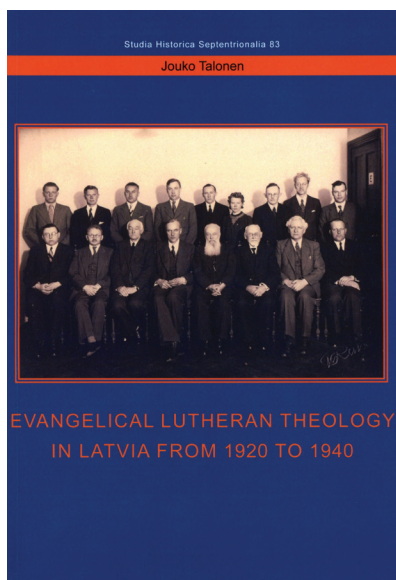

EVANĢĒLISKI LUTERISKĀS TEOLOĢIJAS VĒSTURE STARPKARU LATVIJĀ: SKATS NO SOMIJAS

Voldemārs Lauciņš
vlaucinsh@inbox.lv

Jouko Talonen
*Evangelical Lutheran Theology in Latvia
from 1920 to 1940*

Rovaniemi/Oulu: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys: Societas Historica Finlandiae Septentrionalis,
2021, pp. 229

Atslēgas vārdi: *Jouko Talonen, evaņģēliski luteriskās teoloģijas vēsture*

Raksta autors Voldemārs Lauciņš vispusīgi iepazīstina ar 2021. gada pavasarī izdotu pētījumu par evaņģēliski luterisko teoloģiju Latvijā no 1920. līdz 1940. gadam. Grāmatas autors, arī latviešu valodā lasošiem vēstures interesentiem pazīstamais somu zinātnieks Jouko Talonen, sniedz pārskatu par latviešu luterāņu teoloģijas attīstību Latvijā laikposmā starp Pirmo un Otro pasaules karu, Tartu Universitātes saknēm un Ādolfa Harnaka ietekmi, pirmajiem akadēmiskajiem Latvijas teologiem, teoloģiju, baznīcu un sabiedrību Latvijā starpkaru periodā, un citiem nozīmīgiem teoloģijas vēstures jautājumiem. Grāmata izdota Somijā.

2021. gada pavasarī Somijas vēstures pētnieku biedrība angļu valodā izdeva Jouko Talonena Latvijas baznīcas vēsturei veltītu pētījumu "Evaņģēliski luteriskā teoloģija Latvijā

no 1920. līdz 1940. gadam" ("Evangelical Lutheran Theology in Latvia from 1920 to 1940"). Akadēmiskās teoloģijas oriģinālpētījumi latviešu baznīcas vēstures interesentus

pārlietu nelutina. Tomēr arī samērā ierobežoto baznīcas vēstures aprakstu vidū Jouko Talonena darbs teoloģijas (tas ir, ideju) vēsturē ieņem pietiekami nozīmīgu vietu, jo pievēršas reti skartam izpētes laukam, kamēr lielākā daļa dažādu baznīcas vēstures posmu apskatu ietver tikai nelielus teoloģijas vēstures iestarpinājumus. Tāpēc šāds darbs jau tik vien kā pētījuma veida dēļ ir vēra ņemams notikums.

229 lapaspusī biežais darbs sadalīts ievadā, septiņās daļās, un tam ir pievienoti četri pielikumi. Pētījumam tekstā pievienotais foto materiāls ļauj gūt pilnīgāku priekšstatu par aplūkotajām iestādēm un labāk iepazīt aprakstītos cilvēkus. Pētījuma kodolu veido daļas no III līdz VI ar summāro kopsavilkumu VII daļā. Materiāls pirms centrālā korpusa kalpo kā formāls un saturisks ievadījums, un materiāls pēc pētījuma mērķa sasniegšanas — kā pētnieciskā darba atskaites bāze un resursu krājums pētniecības tālākai attīstībai.

Latvijas baznīcas (un arī vispārējās) vēstures pētījums no Somijas, kur tas ieņem vietu plašākas Baltijas jūras reģiona pētniecības kontekstā, pētniecībai Latvijā un latviešu valodā ļauj gūt ieskatu mūsu vēstures izvērtējumā plašākā kontekstā, izgaismo citiem interesanto pie mums un liek paturēt prātā skatu no malas. Darbs, kura pamatā ir dažādos arhīvos atrasti, rūpīgi atlasīti un izvērtēti avoti, nodrošina vispārīgu un plašu pamatu tālākai izpētei.

Autors teju 30 gadus ilgajā darbā pie Latvijas vispārējās un Latvijas baznīcas vēstures ir kļuvis ļoti pazīstams ar saviem iepriekšējiem pētījumiem latviešu un arī citās valodās.¹ Šāda pieredze kalpo kā iespaidīgs atspēriena punkts tik sarežģītas jomas ka teoloģijas (t. i., ideju) vēstures aptvērumam un analīzei.

Ceļu uz pētījuma kodolu veido īss ievads ar darba tapšanā svarīgo personu un iestāžu pieminējumu, pirmā daļa — “Pētījuma uzdevums” (“The Task of Research”) — un otrā daļa — “Fons: Tērbatas (Tartu) teoloģiskā tradīcija un liberālās teoloģijas sākumi Baltijā” (“Background: The Theological Tradition of

Tartu and the Beginning of Liberal Theology in the Baltics”). Autors definē pētījuma uzdevumus, kodola daļās izraudzītās laika robežas un pētniecisko metožu izmantojumu, kā arī sniedz īsu, bet ļoti noderīgu formulējumu (9. lpp.), ka šis pētījums paredzēts kā neliela enciklopēdiska rokasgrāmata teoloģijas vēstures interesentiem. Apsteidzot aprakstu, jāpiezīmē, ka šis mērķis pētījumā ir veiksmīgi sasniegts. Par ievada daļu ir ļoti svarīgi piebilst, ka (10. lpp.) pētījuma nosaukumā liktais “evanģēliski luteriskais” definējums pētījumā nav lietots īsti teoloģiskā nozīmē, jo tad tas pamatoti raisītu ekspertu diskusijas par to, cik viena vai otra uzskata pārstāvji atbilst šādam formulējumam, bet ir pragmatisks vispārējā lietojumā biežāk izmantots apzīmējums, nepieciešams temata tvērumam. Otrās daļas sniegtais fons veiksmīgi izved cauri pētījuma kodola aprakstam nepieciešamo pamata ideju attīstībai. Ar šo ievaddaļas bagāžu lasītāji ir uzsākuši pienācīgu sagatavošanos turpmākajam pētījumam.

Pētījuma kodolā (III–VI daļas ar kopsavilkumu — VII daļu) autors pēc svarīgākās teoloģiskās domas veidošanas un attīstības telpas, tādas kā teoloģiskās infrastruktūras apraksta III daļā, tālāko pētījuma saturu sakārto atbilstoši klasiskajai teoloģijas sistēmai: Vecās un Jaunās Derības eksegēze — IV daļā, sistemātiskā teoloģija un reliģiju zinātne — V daļā un VI daļa — baznīcas vēsture un praktiskā teoloģija. Pie tā saucamās teoloģiskās infrastruktūras apraksta autors lasītāju iepazīstina ar trim starpkaru teoloģijas studiju centriem Latvijā (Latvijas Evanģēliski luteriskās baznīcas Teoloģijas institūtu, Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultāti un Herdera institūta Teoloģijas nodaļu), dažādām teologu un teoloģiskās domapmaiņas biedrībām un citām platformām, teoloģisko rakstu krājumiem, un starptautisko sadarbību. Tālāk, jau pievēršoties konkrētajam klasiskās teoloģijas apakškategorijām, autors apraksta ievērojamākos pētniekus un viņu sasniegumus. Plašākas Latvijas ideju

un vispārējās vēstures kontekstā jāpiemin, ka ne viens vien no minētajiem darbiniekiem ir bijis ar dzirdamu balsi un nozīmīgu ietekmi arī ārpus teoloģijas pētniecības un teologu aprindām. Svarīgi ir arī pamanīt, ka aprakstā ir ne vien šo personu sasniegumi Latvijā un latviešu valodā, bet arī padarītais aiz mūsu zemes robežām. Proti, ieskicēts nav tikai vietējais, bet arī akadēmiskais piensums ārpus Latvijas. Specifisks, iepriekš, šķiet, nekur neatrodams pieminējums ir minēto teologu pēdas Skandināvijas teologu un akadēmiskajā vidē. Summārā daļa kopsavelk visa kodola secinājumus.

Pielikumi ietver dažādu autora apkopotu teoloģisko un akadēmisko statistiku, pārsvārā par Teoloģijas fakultāti. Pievienoti arī saīsinājumi, izmantotās literatūras saraksti un grāmatā minēto personu reģistrs. Īpašu uzmanību nepieciešams veltīt izmantotajiem avotiem — saraksts ir plašs un detalizēts gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi (dažādo autoru un pētniecības laika ziņā), gan arī ģeogrāfiski (dažādu valstu un pat kontinentu krājumu ieskats). Vienīgais, ko pie šīs pārplnības gribētos redzēt, ir paša autora analīze par šo avotu uzticamību un noderīgumu, bet tā, iespējams, jau ir atsevišķa monogrāfija.

Isi pievērsties pētījumā īpaši noderīgajam, nepieciešams izcelt vairākas lietas. Pirmkārt, Jouko Talonena darbs ir spējis dot ieskatu par līdz šim teoloģijas (un arī baznīcas) vēsturnieku īsti nepateikto. Proti, teju gadsimtu pētnieki latviešu valodā bija sekojuši vienam baznīcas vēstures pētniekam — Ludvigam Adamovičam — un bija atražojuši viņa (nereti vienpusējo) baznīcas un teoloģijas pētniecības skatījumu, tādējādi par zemu novērtēdami vai pat palaizdami garām to vienkāršo patiesību, ka bez Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātes Latvijā luterāņiem bija vēl divas iestādes, kurās sagatavoja teologus un kalpotājus baznīcai. Pirmā bija salīdzinoši neilgu laiku kā mācītāju sagatavošanas iestāde funkcionējošais Luterāņu baznīcai piederošais Teoloģiskais

institūts un otrā bija vācu luterāņu teoloģijas fakultāte Herdera institūtā. Tātad, pētījums ir sava veida piemirstā atklājums.

Otrkārt, autors atstāj lasītāja vērtējumam jautājumu par to, vai evaņģēliski luteriskā teoloģija Latvijā starparu posmā ir visa aprakstīta, vai kāda no aprakstītajām. Un šāds risinājums ir ļoti svarīgs, jo uzmanīgāks lasītājs vai vienkārši jau zinātājs būs informēts par somu autora aprakstīto Latvijas tā laika teologu pretrunīgo dažādību. Ārpus pētījuma ir palikušas teoloģiskās (tātad, vairāk baznīcas vēstures aprakstam piederīgas) batālijas, kurās dažādas baznīcas struktūrā un personāliju vidū iesaistītas puses pārstāvēja atšķirīgas teoloģiskās pozīcijas, kas jāskata citviet. Jouko Talonens šo jautājumu ar gudru ziņu ir atstājis atvērtu, jo evaņģēliski luteriskajā teoloģijā latviešu valodas telpā un šodienas luterāņu baznīcā (kuras ir vismaz trīs) no vēstures mantotās debates nav noslēgušās. Tātad rezumēšana paliek mums šeit un tagad, kā arī nākamajām paaudzēm.

Treškārt, nevar palaist garām nepamanītu to, ka Jouko Talonens ir darbā sniedzis tik izvērstu avotu sarakstu, ka katram nākamajam pētniekam ir iespējams koncentrētā veidā iegūt priekšstatu par Latvijā izaugušo un latviešu valodā tapušo teoloģiju un ar to saistīto pētījumu lauku.

Ceturtkārt, atšķirībā no iepriekš veiktajiem līdzīgu pētījuma mērķu darbiem, šis izceļas ar mūsdienīgu jautājumu loku, tai skaitā par sievietes lomu baznīcā.

Noslēdzot — Jouko Talonena pētījums ir drošs tilts uz savdabīgu Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas teoloģijas (tātad, ideju) vēstures ļoti interesanta posma labāku iepazīšanu. Darba izdošana angļu valodā ir vērtējama pozitīvi, jo ļauj ar Latvijas vēstures posmu iepazīties latviski nelasošam pētnieku lokam. Un tomēr — ar šo recenziju palieku cerībā, ka darbs būs pieejams latviešu valodā, ka latviešu valodā strādājošā akadēmiskā vide un tās pētniecības iestādes spēs sagādāt līdzekļus šī darba tulkošanai latviski.

Piezīmes

¹ Jouko Talonena grāmatas latviešu valodā: *Baznīca staļinisma žņaugos: Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca padomju okupācijas laikā no 1944. līdz 1950. gadam*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2009, 332 lpp. (pirmizdevums angļu valodā: *Church under the Pressure of Stalinism: The Development of the Status*

and Activities of the Soviet Latvian Evangelical-Lutheran Church in 1944–1950. Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys: Societas Historica Finlandiae Septentrionalis, 1997, pp. 376) un *Cīņa par luterāņu mācītāju izglītību: LELB Teoloģiskā institūta vēsture 1923–1937*. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2016, 223 lpp.

Par autoru

Baznīcas vēsturnieks *Dr. theol. Voldemārs Lauciņš* darbojas Luterisma mantojuma fonda (*Lutheran Heritage Foundation*) Latvijas nodaļā kā valdes loceklis un zinātniskais redaktors. V. Lauciņa zinātniskās intereses iekļauj Dr. Mārtiņa Lutera dzīvi un darbību, agrīno Vitenbergas (luterisko) teoloģiju, 16. gadsimta reformācijas vēsturi, baznīcas vēsturi Latvijā, īpaši 19./20. gadsimta mijas, un luteriskās baznīcas un Latvijas Republikas valsts un baznīcas attiecības.

About the author

Church historian *Dr. theol. Voldemārs Lauciņš* works in the Latvian branch of the Lutheran Heritage Foundation as a board member and scientific editor. V. Lauciņš's scientific interests include the life and work of Dr. Martin Luther, early Wittenberg (Lutheran) theology, the history of the Reformation in the 16th century, the history of the Church in Latvia, especially the turn of the 20th century, and the relations between the Lutheran Church and church and state of the Republic of Latvia.

HISTORY OF EVANGELICAL LUTHERAN THEOLOGY IN INTERWAR LATVIA: A VIEW FROM FINLAND

Voldemārs Lauciņš
vlaucinsh@inbox.lv

Summary

Keywords: *Jouko Talonen, history of evangelical Lutheran theology*

The author of the article, Voldemārs Lauciņš, comprehensively introduces to a study on evangelical Lutheran theology in Latvia from 1920 to 1940, published in the spring of 2021. The author of the book, Jouko Talonen, a Finnish scholar well-known also to Latvian readers interested in history, gives an overview of the development of Latvian Lutheran theology in Latvia between the First and the Second World War, the roots of the University of Tartu and the influence of Adolf Harnack, the first academic Latvian theologians, theology, church and society in Latvia in the interwar period, and other issues of significance in the history of theology.